

- 6) формування вміння досліджувати власну освітню траєкторію, динаміку зрушень у стані здоров'я і фізичної підготовленості;
- 7) оцінювання техніки виконання фізичних вправ з урахуванням діагнозу захворювання.
Похідними від основних цілей ми пропонуємо такі провідні завдання:
  - засвоєння учнями теоретико-методичних знань з різних аспектів фізичної культури;
  - озброєння учнів знаннями, уміннями та навичками діагностування власного стану здоров'я та фізичної підготовленості;
  - навчити учнів на основі діагностики власного стану здоров'я, антропометричних показників, діагнозу захворювання, розробляти програму розвитку власного здоров'я та фізичного вдосконалення;
  - навчання учнів аналізувати власний освітній продукт діяльності, який виражається в якісно-кількісних показниках;
  - формування в учнів аналітичного ставлення до техніки виконання різноманітних фізичних вправ з різних розділів програми;
- озброєння учнів знаннями та уміннями профілактики травматизму на заняттях фізичною культурою і спортом.
Реалізація зазначених вище цілей і похідних від них завдань залежить від якісного матеріально-технічного забезпечення. У кожній школі повинно бути: спортивне ядро для занять з елементами легкої атлетики, спортивні майданчики для різноманітних спортивних і рухливих ігор, спортивний зал багатофункціонального напрямку, тренажерний зал, достатня кількість спортивного обладнання та інвентарю, спеціального медичного обладнання тощо.
Медичне забезпечення занять учнів спеціальної медичної групи є провідною умовою їх якісного і результативного проведення. Медичні працівники повинні систематично відвідувати навчальні заняття, координувати і коригувати діяльність учителя фізичної культури.
Ми торкнулися тільки основних концептуальних основ медичної групи. Наступним етапом є підготовка науково обґрунтованої програми, яку чекають вчителі фізичної культури в усіх загальноосвітніх школах.

Надійшла до редакції 25.08.2006.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Юлія Півненко, заступник директора з наукової роботи загальноосвітнього навчально-виховного комплексу № 23, м. Запоріжжя

Анотація. У статті розглядаються умови впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальний процес початкової школи.

Ключові слова: початкова школа, молодші школярі, технології, здоров'я.

Постановка проблеми. Прагнення України бути державою високорозвиненою, правовою, демократичною, авторитетною у світовій спільноті спонукає до необхідності вирішувати не тільки економічні проблеми, але й турбуватися про здоров'я своїх громадян. Тільки здорова людина спроможна найбільш ефективно створювати значущі духовні і матеріальні цінності, генерувати нові ідеї й творчо їх розв'язувати. Здоров'я є однією з фундаментальних людських цінностей.

Суть державної політики України щодо виховання здорової людини зафіксована у Конституції, «Основах законодавства України про охорону здоров'я», Державних національних програмах «Освіта (Україна XXI століття)», «Діти України», Законі України «Про загальну середню освіту». Успішна реалізація цих нормативно-правових актів

залежить не стільки від фінансових, матеріальних умов, але насамперед від сформованості культури здоров'я кожної людини, її готовності до творіння власного здоров'я, здорового суспільства.

У той же час реальний стан здоров'я громадян свідчить про те, що вирішення державного завдання щодо його формування залишається на декларативному рівні. За даними Міністерства охорони здоров'я України приблизно 89% дітей мають захворювання серцево-судинної системи, верхніх дихальних шляхів, опорно-рухової системи, органів зору, нервози.

Погіршення стану здоров'я учнів шкіл нашої області відбувається на фоні вкрай напруженої санітарно-епідемічної та екологічної ситуації.

Тому одним з пріоритетних напрямків реформування освіти є забезпечення у кожному освітньому

закладі відповідних умов для навчання фізично та психічно здорової особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з вищезазначеного, набуває актуальності питання щодо впровадження здоров'язберігаючих технологій у освітній процес початкової школи. Різними авторами визначені певні суперечності, які актуалізують проблему впровадження здоров'язберігаючих технологій у освітній процес початкової школи.

Погіршення здоров'я суб'єктів освітнього середовища — це об'єктивний процес, на який впливають різні взаємодіючі фактори, серед яких зазначені також умови і технології навчання (Г. Зайцев, Р. Левін, П. Симонов та інші). Дослідженнями встановлено, що більшість з них не претендують на валеологічну доцільність, тобто не зберігають і не формують культуру здоров'я (В. Базарний, О. Дубогай, Л. Нагавкіна, Л. Татарнікова та інші).

Спираючись на теоретичні висновки ряду досліджень (О. Аксьонова, В. Базарний, О. Дубогай, Л. Нагавкіна, Л. Татарнікова), встановлено розбіжність між необхідністю збільшити обсяг знань і рівнем (кількістю та якістю) здоров'я учнів, їхніх батьків, вчителів; між соціальною програмою освіти і біологічним розвитком учнів.

Автори О. Аксьонова, В. Ковалько, Л. Нагавкіна, Л. Татарнікова, розглядають проблему впровадження здоров'язберігаючих технологій як один із шляхів вирішення вищезазначених протиріч. З метою досягнення максимальної ефективності у розв'язанні даної проблеми роботу доцільно починати у початковій ланці, оскільки молодший шкільний вік — сенситивний період, який необхідно плідно використати для пробудження інтересу до валеологічної культури як невід'ємної частини загальної культури людини.

Мета дослідження: визначення психолого-педагогічних умов впровадження здоров'язберігаючих технологій у освітній процес початкової школи.

Методидослідження: теоретичний аналіз загальних літературних даних; вивчення психолого-педагогічного досвіду у контексті зазначеної проблеми.

Результати дослідження та їх обговорення. Одним із завдань нашого дослідження було надати формулювання поняття «здоров'язберігаюча педагогічна технологія». Спираючись на визначення дефініції «педагогічної технології» (Нагавкіна Л.С., Татарнікова Л.Г.), а також на визначення дефініції «здоров'я» (Брехман І.І., Казначеев В.П.), ми робимо спробу надати власне формулювання поняття «здоров'язберігаюча педагогічна технологія».

Здоров'язберігаюча педагогічна технологія — це валеологічно обґрунтоване сполучення операцій, спрямованих на активізацію, гармонізацію

резервних можливостей людини, які забезпечують безпечний її розвиток, навчання, виховання.

З метою визначення структури й змісту здоров'язберігаючих педагогічних технологій в умовах освітнього процесу початкової школи ми здійснили аналіз досвіду діяльності педагогічного колективу загальноосвітнього навчально-виховного комплексу № 23 м. Запоріжжя (далі — ЗНВК №23) по реалізації експериментального проекту «Школа розвитку і здоров'я».

Науково-педагогічна ідея досвіду ЗНВК №23 полягає в тому, що всебічний розвиток особистості можливий за умови гармонійного поєднання її внутрішнього духовного світу з фізичним здоров'ям. Мова йде про особистісно-орієнтоване здоров'язберігаюче середовище, в якому створені умови для розвитку особистості дитини як неповторної людської індивідуальності. Виходячи з цього, ЗНВК № 23 вбачає свою місію в формуванні особистості, яка є конкурентноздатною в умовах соціальних змін, з розвинутим інтелектом, творчим потенціалом, особистості, яка прагне до самовдосконалення і збереження власного здоров'я.

Основний зміст досвіду полягає у створенні єдиного освітнього простору ЗНВК №23, побудові безперервного, відкритого інноваціям навчально-виховного процесу, орієнтованого на поетапний розвиток особистості (учителя й учня), заснованого на науково-обґрунтованому валеологічному супроводі.

З метою здійснення системного підходу до розв'язання проблеми створення моделі «Школи розвитку і здоров'я» на базі ЗНВК №23 створено нову практику освіти шляхом конструктивного поєднання наявного досвіду роботи школи та елементів сучасних освітніх технологій. Педагогічна технологія, що розроблена у ЗНВК №23, представляє системну сукупність і порядок функціонування та розвитку всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів, що використовуються для досягнення мети дослідно-експериментальної діяльності.

Наукове забезпечення виконання програми дослідно-експериментальної діяльності відбувається шляхом співпраці з Гуманітарним університетом «ЗІГМУ», Запорізьким обласним інститутом післядипломної освіти вчителів (кафедра реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя), Запорізькою медичною академією післядипломної освіти лікарів (кафедра педіатрії).

Навчально-методична і виховна робота педагогічного колективу спрямовані на удосконалення матеріально-технічної бази, створення здоров'язберігаючого середовища; реорганізацію навчально-виховного процесу; валеологізацію змісту освіти.

«Школа розвитку і здоров'я» об'єднала у спільній діяльності по забезпеченню фізичного й духовного становлення особистості учнів, формуванню навички здорового способу життя, створенню санітарно-гігієнічних, психологічних та дидактичних умов навчання та виховання однодумців: педагогів, медичних працівників, психолога, логопеда, вчителів фізкультури й лікувальної фізкультури (далі — ЛФК).

Системоутворювальним і координаційним органом у межах експерименту виступає творча група «Школа розвитку і здоров'я», діяльність якої спрямована на розробку науково-методичного забезпечення проекту. Членами творчої групи створено методичні рекомендації та пам'ятки для вчителів, батьків, учнів, систематизовано ряд матеріалів з превентивного виховання, розроблено систему моніторингу.

Навчально-виховний процес у «Школі розвитку і здоров'я» базується на комплексі сучасних педагогічних, психологічних, лікувально-оздоровчих і профілактичних інноваційних підходів науки і нетрадиційної педагогічно-валеологічної практики.

Одним із завдань «Школи розвитку і здоров'я» є перетворення кожного вчителя на вчителя-валеолога. Зцією метою «Школа розвитку і здоров'я» тісно співпрацює з кафедрою реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти вчителів, розроблено систему семінарів, практичних занять з питань впровадження здоров'язберігаючих технологій, інноваційної діяльності.

У ЗНВК №23 сформувався системний підхід до здоров'я як гармонійного поєднання його складових.

Основне завдання психологічного супроводу полягає у підтримці й зміцненні психічного здоров'я учнів, сприянні їхньому оптимальному психофізіологічному розвитку в умовах школи.

Провідну роль у формуванні психічного здоров'я учнів відіграє організація всього навчально-виховного процесу, спрямована на створення сприятливого психологічного клімату у класному колективі, науковий підхід до кожного уроку (продуманий розподіл навчального навантаження, створення умов для самореалізації учнів, вчасне емоційне розвантаження, зміна видів діяльності з урахуванням порога втомлюваності учнів) на основі результатів діагностики та даних медичної служби.

Медичний супровід класів «Школи розвитку і здоров'я» відбувається під науковим керівництвом доцента кафедри педіатрії Запорізької медичної академії післядипломної освіти лікарів Медведєва В.П. Під його керівництвом шкільним лікарем розроблено циклограму профілактичних оздоровчих за-

ходів з урахуванням сезонних біоритмів та традиційних піків захворювань грипом та застудами.

Основне завдання медичної служби полягає в діагностиці й корекції найбільш поширених захворювань, попередженні можливості захворювань через проведення профілактичних заходів.

Система оздоровчих заходів, передбачена циклограмою, спрямована на зміцнення й покращення фізичного здоров'я учнів. Учні експериментальних класів вживають кисневі коктейлі, проходять масаж. Ефективно впроваджується аероіонотерапія, вітамінотерапія, фіто- та ароматерапія, методика ендогенного дихання.

Основною складовою роботи медичної служби є забезпечення моніторингу здоров'я школярів, що дає можливість відстежити динаміку стану здоров'я кожного учня і здійснювати діяльність на основі індивідуального підходу.

Такий моніторинг дає можливість спостерігати, як впливають освітньо-оздоровчі заходи в режимі дня «Школи розвитку і здоров'я» на якісний показник здоров'я та розвитку дитини.

Комплексне проведення даних заходів забезпечує стабільний склад учнів у класах «Школи розвитку і здоров'я», підвищення якості моніторингу здоров'я учнів через систематичне спостереження спеціалістами розвитку їхнього організму (запоручка вчасного проведення корекційної оздоровчої роботи), формує в учнів світогляд, у якому для створення власного здоров'я головна роль відводиться особистості самої дитини.

Реалізація особистісно-орієнтованого навчання відбувається через розвиток інтелектуальних здібностей, емоційної сфери, творчого потенціалу учнів, проведення соціально-активізуючих заходів.

Особливе значення для кожного вчителя має формування особистості його вихованців, тому з метою виявлення психолого-педагогічних особливостей учнів та стану їхнього здоров'я впровадження особистісно-орієнтованого навчання відбувається одночасно з діагностичною роботою, яка проводиться спільно з психологом та лікарем.

З метою розвитку природних здібностей дитини створено систему занять за інтересами. Діти знайомляться з основами економіки, етики та етикету, логіки, права, інформатики, англійської мови. У «Школі розвитку і здоров'я» працюють творчі педагоги, якими розроблено адаптовані програми факультативних курсів («Історія та право», «Елементи фізики», «Логіка», «Інтегрований курс етики та етикету»). Ігрові технології навчання — основа виховання, навчання і розвитку дітей. У другій половині дня учні відвідують гуртки за інтересами (хореографія, вокально-хоровий гурток, розвиток творчої уяви, екологія душі).

З метою оптимізації навчально-виховного процесу вчителі та вихователі впроваджують здоров'язберігаючі технології. На уроках, виходячи із специфіки навчального предмету, його місця в розкладі, природних біоритмів, вчителі використовують пальчикову гімнастику, дихальні вправи, гімнастику для очей. Вивчення рівня сформованості графічних навичок показало, що систематичне проведення пальчикової гімнастики дає позитивні результати. Про позитивні зміни свідчать і результати поглибленого медичного огляду.

Результатом цієї роботи є підвищення зацікавленості учнів до навчання, підвищення якості знань, рівня успішності в навчанні, відсутність психологічного дискомфорту у школярів та їх педагогів в процесі навчально-виховної роботи, створення у класних колективах атмосфери творчості та співпраці.

Чіткий режим дня і раціональне харчування — невід'ємна частина формування здоров'я учнів. У школі організований активний руховий режим, який пронизує урочну і позаурочну діяльність учнів з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

Заняття з ЛФК проходять у спеціально обладнаному залі за авторською програмою «Лікувальна фізична культура». Для занять інструктори ЛФК поділили класи на підгрупи, залежно від діагнозу та рекомендацій лікаря. Заняття спрямовані на формування правильної постави, профілактики і корекції плоскостопості, формування правильного дихання. Особлива увага приділяється вправам на розслаблення та самонавіювання.

Є у «Школі розвитку і здоров'я» і власні традиції. Одна з них — випуск дитячої газети «Здоров'ятко» та радіопередачі «Планета Здоров'я», співавторами яких виступають самі діти.

Дослідно-експериментальна діяльність проводиться у тісному контакті з громадськими, оздоровчими організаціями, сім'єю.

Здійснивши аналіз досвіду діяльності ЗНВК №23, можемо зробити висновок, що поєднання педагогічних, психологічних і медичних умов, створених у «Школі розвитку і здоров'я», сприяє збереженню здоров'я дітей і формуванню особистості, здатної дарувати світу тепло свого серця і надбання розуму.

Висновки. Впровадження здоров'язберігаючих педагогічних технологій у освітній процес початкової школи буде ефективним за умов:

1. Забезпечення наукового супроводу в межах експерименту за різними аспектами діяльності.
2. Встановлення дієвих зв'язків з громадськими, оздоровчими організаціями, сім'єю.

3. Функціонування різних форм підвищення валеологічної компетентності всіх суб'єктів освітнього середовища.
4. Введення у штатний розклад вузьких спеціалістів (інструктор ЛФК, масажист, логопед, психолог, медичні працівники).
5. Забезпечення концептуального поєднання медико-психолого-педагогічного супроводу життєдіяльності дитини в умовах початкової школи.
6. Розробки та реалізації науково обґрунтованої програми моніторингу здоров'я та різних його аспектів.
7. Розробки, апробації та корекції методик, які б допомагали педагогам співвідносити педагогічні технології із збереженням здоров'я учнів.
8. Розробка та впровадження інтегрованих курсів з метою творчої реалізації учнів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У перспективі нашого дослідження передбачається:

1. Визначення аспектів співвідношення змісту здоров'язберігаючих педагогічних технологій з реальним станом здоров'я учнів та його ідеальними показниками.
2. Розробка та впровадження програми, спрямованої на підвищення валеологічної компетентності вчителів та батьківської спільноти.

Список літератури

1. Аксьонова О. Дидактичний компонент моделі Школи сприяння здоров'ю суб'єктів освітнього середовища. // Освіта і здоров'я / Матеріали Всеукраїнської Науково-методичної конференції 18—19 квітня 2006 року. / Під редакцією професора Рудякова О.М. / С.: мсп «Ната», 2006. — 248 с.
2. Денисенко Н.Ф., Аксьонова О.П., Дойненко Н.С. Авторська програма «Гартуємося, діти! Разом і завжди» (у рамках розвитку Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю). — Запоріжжя, 2004. — 64 с.
3. Дубогай А.Д., Мовчан Л.М. Фізкультура: мы и дети. — К.: Здоров'я, 1989. — 144с.
4. Ковалько В.И. Здоровьесберегающие технологии в начальной школе. 1—4 классы. — М.: «ВАКО», 2004. — 296 с.
5. Малащенко М. Нетрадиційні підходи до фізичного виховання молодших школярів. // Освіта і здоров'я / Матеріали Всеукраїнської Науково-методичної конференції 18—19 квітня 2006 року. / Під редакцією професора Рудякова О.М. / С.: мсп «Ната», 2006 — 248 с.
6. Нагавкина Л.С., Татарникова Л.Г. Валеологические основы педагогической деятельности: Учебно-методическое пособие. — СПб.: КАРО, 2005. — 272 с.

Надійшла до редакції 16.05.2007.